

Csillag István,
az Óbudai Egyetem docense

E-mail: csillagik@gmail.com

Mihályi Péter,
a Budapesti Corvinus Egyetem egyetemi tanára

E-mail: peter@mihalyi.com

REPEDÉSEK A TÉVES ÖNKÉPEN

A jelenlegi kormányzat – Vörösmarty találó sorait idecítálva – „kancsalúl, festett egekbe néz”. Nem a valóságot látja, hanem egy elképzelt valóságot, ám ezt olyan hangerővel hirdeti, hogy még a szerkesztőség által megfogalmazott körkérdés is tényként kezeli, hogy a magyar gazdaság 2021/2022 fordulóján egy helyreállítási pályán halad előre. Szerintünk ez nem így van. Valójában Magyarország két évtizede nem tud kikecmeregni a növekedési, az eladósodási és a szerkezeti válságok egymásra torlódásának állapotából. A Bokros Lajos névével fémjelzett stabilizáció (1996) utáni fél évtized hozott utoljára egyértelműen kedvező fordulatot, amikor a robusztus növekedés, a fizetési és az államháztartási mérleg csökkenő hiánya, a mérséklődő infláció és a jelentősen apadó államadósság volt az uralkodó trend. A magyar gazdaság a stabilizációnak köszönhetően kizökkent a rossz kerékvágásból, mert a növekedést az export és a beruházások húzták, ezért a kedvező irányú szerkezetváltozás hatására az egyensúly is javult.

1. *Meddig ér a takaró?* Az ország nettó külföldi adóssága 2000 és 2010 között a GDP 20 százalékaról 53 százalékára nőtt, majd amikor ez kezdett leépülni, akkor a növekedés forrása a belföldi államadósság és az Európai Unióból ingyen beáramló támogatás lett. Sem az egyik, sem a másik nem fenntartható. Az államadósság újra eléri – ahogy 2011-ben – a GDP 80 százalékát, az ellene meghirdetett hadjárat kudarcra végződött. Közben elveszett egy évtized, eltűnt a magán-nyugdíjpénztári megtakarításoknak a GDP 10 százalékaival felérő értéke, s a 2010 és 2021 között lehívott, közel 60 milliárd eurónyi (félévnyi GDP-nek megfelelő) uniós támogatás

<https://doi.org/10.47630/KULG.2022.66.1-2.48>

ellenére sem gyorsult az éves átlagos növekedés a megelőző évtizedhez képest, így alig érzékelhető mértékben sikerült javítani Magyarország felzárkózási pozícióját. Igaz, e téren csak a három balti ország és Lengyelország tudott felmutatni jelentősebb jobb eredményt. A szociálliberális kormány költségvetési hiánya 2010-ben a GDP 4,5 százaléka volt, a végleges szám 2021-ben közel kerülhet a 10 százalékhoz. 2010-ben az éves *infláció* csak 4 százalékot vett ki a „zemberek” zsebéből, tavaly novemberben és decemberben már 7,4 százalékot. A jegybank elnöke szerint az infláció 2022-ben is szilárdan tartani fogja magát.

Mindeközben a kormányzat mind a fiskális, mind a monetáris politika eszközeit bevetve 2010 és 2021 között évről évre növelte az egy főre jutó reáljövedelmet és a reálfogyasztást. Éves átlagban 3,4 százalékkal, kumuláltan 45 százalékkal, miközben az egy főre jutó GDP csak 35 százalékkal nőtt. Más szóval, *az ország sokkal tovább nyújtózkodott, mint ameddig a takaró ért*. A választási ciklushoz igazított lakossági jövedelembővüléssel megváltozott a növekedés szerkezete is. Egyre jelentősebb a fogyasztás és a közszféra által végrehajtott beruházások szerepe, miközben a feldolgozóipari beruházások csak korlátozott mértékben bővültek. A lényegében két fő alágazatra (járműipar és elektronika) alapozott export még a forint szándékos gyengítése ellenére sem volt képes a fizetési mérleg egyensúlyát az évtized egészében fenntartani.

Valójában a közszféra beruházásai tették ki az összes beruházás harmadát, amelyek a legoptimistább feltételezések szerint is csak nagyon hosszú távon képesek javítani a nemzetgazdaság külpiaci versenyképességét – legyen szó egészségügyről, vasúti pályák rekonstrukciójáról, stadionépítésről (ami nyilván a legproblematisabb formája a közösségi beruházásoknak). Miután a lakossági beruházások is elsősorban a lakásépítés egyre erőteljesebb támogatása miatt lódultak meg, így a beruházási hányad növekedése (28 százalékra) nem járt a termelékenység növekedésének a gyorsulásával, sőt inkább enyhe visszaesés volt tapasztalható. A tulajdonbiztonság elvesztése, a „nemzeti bajnokok” mesterséges módon történt kedvezményezése miatt az évtized során a feldolgozóipari beruházások csak a járvány előtti utolsó két békeévben (2018–2019-ben) nőttek, illetve a kényszerű lefagyás után 2021-ben indultak újra – egy jelentős visszaesést követően, az érthető alacsony bázishoz képest – növekedésnek.

Az Orbán-kormány 2021 utolsó és 2022 első negyedében a GDP mintegy 4 százalékat elérő kiadásbővítést hajtott, illetve hajtott végre. Ide sorolandó a nyugdíjprémium és a teljes 13. havi nyugdíj kifizetésének előrehozása. A 25 év alattiak mentessége a személyi jövedelemadó alól, a gyermeket nevelő szülőknek a befizetett szja

visszatérítése az átlagjövedelem mértékéig. Az egyre magasabb összegű családi otthonteremtési kedvezmény. A közalkalmazottak, köztisztviselők, pedagógusok extra béremelése, a fegyverprémium, a minimálbér és a garantált bérminimum emelése, velük összefüggésben a magasabb jövedelmek arányosítása, valamint a foglalkoztatás terheinek a mérséklése. Ha ehhez hozzá tesszük a benzinár-plafon elrendelését és a rezsicsökkentés védelmét, továbbá néhány alapvető élelmiszer ársapkáját, ami egyre jobban elszakítja a belföldi fogyasztói árakat a nemzetközi piacokon tapasztalt, dühöngő árnövekedéstől, akkor nagyjából teljes a leltár.

2. *Ki fog itt dolgozni?* A kormányzat által a maga számára kialakított téves önkép legnyilvánvalóbb és valószínűleg a legnagyobb károkat okozó félreértelmezése a munkaerőpiachoz kapcsolódik. A Kopint-Tárkinak a feldolgozóipari konjunktúrát vizsgáló tesztje már 2016-ban jelezte, hogy mindössze két év leforgása alatt – 2014 áprilisa és 2016 áprilisa között – a szakképzett *munkaerő hiányára* panaszkodó cégek aránya 25-től 60 százalékra emelkedett. Feltételezhető volt már akkor is, hogy az építőiparban és a szolgáltatások területén ehhez hasonlóak vagy még meredekebbek voltak a változást jelző görbék, és ha lenne ilyen adatgyűjtés, azt is ki lehetett volna mutatni, hogy képzetlen munkaerőből is nagy hiány van. Ugyanebben az időszakban a Kopint-Tárki felmérése szerint a kereslethiányt mint termelésnövekedést akadályozó tényezőt említő vállalatok aránya 80 százalékról 32 százalékra csökkent. Ennek ellenére – adó- és járulékcsoökkentéssel, a külföldi és a hazai beruházóknak adott speciális állásteremtési támogatásokkal – a kormányzat folyamatosan élénkítette a keresletet, nem gondolva arra a tankönyvi alapszabályra, amely szerint, ha nincs felhasználatlan tartalék egy gazdaságban (legyen szó akár munkaerőről, akár tőkéről), akkor a kormányzati keresletnövelés előbb-utóbb bizonyosan inflációba fog torkollni. Mi több – és erről a szocialista tervgazdaság négy évtizede során bőséges tapasztalatot lehetett szerezni Magyarországon –, a túlkereslet nyomán elhúzódnak és a tervezettnél sokkal rosszabb minőségben valósulnak meg a beruházások.

Az építőiparban a lakástámogatások és az uniós transzferekkel finanszírozott közösségi beruházások addig fokozták a munkaerőhiányt, hogy a vállalkozók között bérlicit és munkaerőrablás vált általánossá, ami az amúgy is szegmentált piacon bértorzulásokhoz vezetett. A munkaerőhiányt tovább fokozta a tömeges külföldi munkavállalás, amit a kormányzat vagy nem vett tudomásul, vagy nem reagált rá. Pedig a magyar gazdaság teljesítményének növekedése mögött hosszú időn át nem a hazai versenyképesség javulása, hanem a globális európai konjunktúra húzódott meg. Amikor a német, osztrák stb. piacon nagy szükség volt a magyar árukra, akkor a magyar munkaerő iránt is megnőtt a kereslet. Ezt csak munkaerőimporttal lehetett

volna ellentételezni, azonban éppen ekkortájt, 2015-ben az orbáni propagandagépezet a nők40-nel, azaz korai nyugdíjba vonulásával és a bevándorlás elleni kampány szervezésével volt elfoglalva. „Ha Magyarországra jössz, nem veheted el a magyarok munkáját” – hirdették a plakátok országszerte.

Ha pedig az elmúlt két esztendő, a koronavírus-járvány éveit nézzük, tulajdonképpen megdöbbenő, hogy a magyar gazdaság egésze milyen gyorsan szívta fel a szolgáltató szektor adminisztratív leállítása miatti hirtelen keletkezett munkaerőfelesleget. Az éttermeket, szállodákat 2020-ban márciusban zárták be pár hétre, és júniusban már nem lehetett a szokásos bérszínvonal mellett szakácsot, pincért vagy takarítónőt találni a balatoni szállodákba! Nem csoda, hogy a bér-ár spirál inflációt gerjesztő mechanizmusai berobbantak.

3. *Járadékvadászat (haveri) hitelből.* Körülbelül tíz évvel a rendszerváltás után a magyar vállalkozói elit számottevő része úgy látta, a feldolgozóiparban és a szolgáltatások számos szegmensében nincs esélye, hogy felvegye a versenyt a multinacionális óriásvállalatokkal, ezért anyagi és szellemi energiáikat az ingatlanpiacra csoportosították át. Azt ismerték fel, hogy az ingatlanfejlesztéshez szükséges alapok – az építésre alkalmas telkek jórészt és az építkezés megindításához szükséges engedélyek kizárólagosan – az állami és önkormányzati hatóságok kezében vannak. Márpedig egy jó kapcsolatokkal rendelkező magyar vállalkozó a magyar hatóságokkal való alkuban előnyösebb helyzetben van, mint külföldi riválisai. Miután az állam a termőfölddel való gazdálkodás terén is mesterséges eszközökkel hozta monopolhelyzetbe önmagát, a magyar hivatalokon és a magyar hivatalnokokon múlik, sikerül-e néhány tollvonással természetvédelmi területből szántóföldet csinálni, majd azt ingyen – vagy majdnem ingyen – kivonni a művelésből, és más formában, ipari parkként, építési telekként értékesíteni. Különösen felértékelte a „hazai” befektetők helyzetét az a tény, hogy a földdel kapcsolatos tranzakcióknál a törvények előnyben részesítik a helyben lakókat.

Pénz, azaz hitel természetesen ezen a piacon is szükséges egy-egy nagyobb ingatlan- vagy infrastruktúra-projekthez, de amíg a hazai, tőkeerős és felelősségteljesen hitelező nagybankok nemzetközi tulajdonban voltak, addig ezek a banki hitelből finanszírozott fejlesztések nem jelentettek különösen nagy és/vagy átláthatatlan kockázatot a makroökonómiai stabilitásra. Ezen a téren azonban 2010 után nagy változások történtek. Az első botrányos bankcsőd, amely a Széchenyi Bankhoz kapcsolódott, már jelezte, hogy a kormányzat a „hazai bankrendszer” megteremtése és a külföldi nagybankok kiszorítása céljából kész vállalni ugyanazokat a kockázatokat,

amelyek az 1990-es évek első felében bankcsődökhöz, majd pedig elkerülhetetlenül bankkonszolidációhoz vezettek.

Melyek ezek a kockázatok? Az alultőkésített, átláthatatlan tulajdonosi szerkezetű bankok a saját tulajdonosaikat hitelezik a gyanútlan betétesek pénzéből. Ez a modell látszik most kirajzolódni, a korábbinál egy-két nagyságrenddel nagyobb számok mellett. Az MKB Bank és a Budapest Bank visszaállamosítása, illetve a Takarékbankkal való összevonásuk – a „bankbuborék felfúvódása” – könnyen csődökhöz vezethet, amint a baráti háttér eltűnik. Nem sok jóval kecsegtet a kormányfő vejének bankvásárlása (a Gránit Bank többségi részesedésének a megszerzése) sem. Az 1990-es évek első felében egyszer már kiderült, miként vezetnek a bankcsődök későbbi kényszerű bankmentésekhez, aminek végső soron az állam további eladósodása az egyetlen fedezete.

4. Várható, hogy először a nemzetközi pénzügyi szervezetek, majd a hitelminősítők kezdik el leltározni, milyen makrogazdasági kockázatokkal köszönt be a 2022-es esztendő. Ikerdeficit, felfúvódott államadósság, fenntarthatatlan szerkezetű növekedés, gyenge hatékonyságú beruházások, az Európai Unióval folytatott „kardozás” miatt elapadó transzferek. Plusz magas infláció, a forint gyengélkedése, majd a hitelkamatok emelkedése, illetve a nem működő hitelállomány megugrása, amit a forint külföldre menekítése követhet. Ehhez jön még a munkaerőhiány, a lakossági és a termelői, közületi energiaárak közötti szakadék növekedése, a járvány újabb és újabb hullámai miatti hullámozás a szolgáltató szektorban, a bezárások és újranyitások. Ha elkészül a leltár, akkor *egyre erősebb lesz a várakozás, hogy a választások után a megalakuló (új/régi) kormány erőteljes kiigazításba fogjon*. Szóvirágokkal, a robusztus növekedés emlegetésével nehéz lesz fenntartani a közönség bizalmát. Ahogy már a gyerekek is ismerik a Mary Poppins című filmből: ha az ügyfelek bizalma meginog a bankokban, az első körben tőkemenekítést gerjeszt, a másodikban pedig a devizaárfolyam összeomlásához vezet.